YÜNÖREN KÖYÜ
İNCELEMESİ

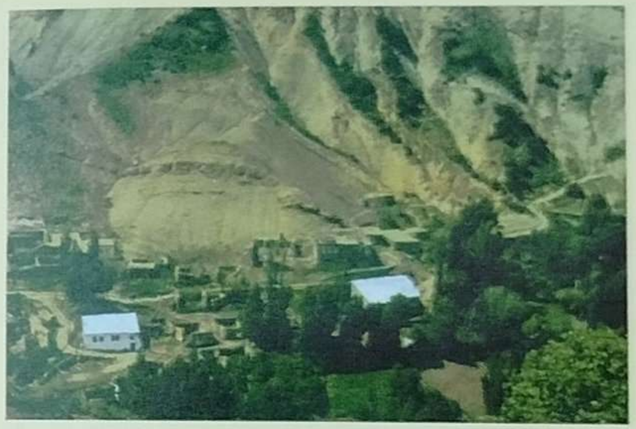

Hazırlayan

HÜSEYİN ÖZTEN

Mayıs 2003

YÜNÖREN KÖYÜ
İNCELEMESİ

Hazırlayan
HÜSEYİN ÖZTEN

Mayıs 2003

Ofset Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Çizge Tanıtım ve Matbaacılık Ltd. Şti.
Tel: (0212) 482 56 28

GİRİŞ

İnsan soyu diğer bütün canlılardan farklı olarak; konuşan düşünen, yorumlayan, akıl yürüten, alet yapan, üreten, geçmişini öğrenip ondan ders alan ve geleceğini geçmişin üzerine kuran sürekli evrimleşen hayal kurabilen, öğrendiklerini belleğinde ya da yazılı belgelerde saklayabilen, hemcinsleri ile toplu yaşayan, örgütlenen, yaratıcı sosyal kültürel ve entelektüel bir varlıktır. Ona bu kadar kapsayıcı özellikleri sağlayan ise beyin gücünün üstünlüğü, yani zekasıdır.

Sosyal bir yaşam sürdüren insanoğlu, bu yaşam için gerekli olan ortak kurallar, yasalar, normlar, adetler, gelenek-görenekler, anneanneler, teknikler geliştirmiştir. Bütün bu beyinsel ürünler, toplumsal yaşamın temel taşları ve harcıdır. Bunlarsız bir toplumda bireyler kendi başına buyruk, başıboş insan kalabalığından başka bir anlam taşımaz. Tek başına olmak güçsüz olmak demektir, evrimleşememek demektir. Bu yönüyle düşündüğümüz zaman, insanoğlunun en büyük buluşu ve becerisi toplumsal yaşam biçimini kurabilmiş olmasıdır diyebiliriz. Bu sayede bireylerin bir araya gelerek yardımlaşmaları ve dayanışmaları kurallarla organize hale gelmiş ve bu birlikten büyük bir güç oluşmuştur. "Birlikten kuvvet doğar." Özdeyişi bunun için söylenmiştir.

Bu şekilde güçlenen insan zihinsel ve bedensel kapasitelerini geliştirmiş, doğayla mücadelede başarı kazanmıştır. Toplumsal yaşam biçiminde örgütlenmeler, kurumlar, kurallar, etkileşimler, bilişimler uygarlaşmayı sağlamıştır. Teknolojik buluşlar hızlanmıştır.

İnsanlığın refah düzeyi yükselmiştir.

Toplumsal yaşamın sonuçlarından en önemlisi ise iletişimdir. İnsanoğlu başlangıçta birtakım kaba işaretlerle ve toprak üstüne çizdiği resimlerle anlaşma noktasından, simgelerle, simgelerin ifade ettiği seslerle bugünkü konuşma düzeyine ulaşmıştır. Toplu yaşam; giyim yemek, düğün, bayram, dil, din, aile, sanat, folklor gibi insanlığa ait kültürel değerleri oluşturmuştur.

Bu genel açıklamalar, bireyler olarak bugün sahip olduğumuz kültürel değerlerin bize atalarımızdan miras kaldığını gösteriyor. Her kuşak atalarından devraldığı bu kültürel değerleri muhafaza ederken bir yandan da kendi yaratış ve yaşantılarının ürünleri olan değerleri de katarak sonraki kuşaklara ak-

tarıyor. Böylece her kuşak uygarlık merdiveninde en dip basamaktan değil bulunduğu basamaktan yükselmeyi sürdürüyor. Bu nedenle geçmişten bize kalan kültürel kalıntılar küçümsenemez. Onlar bizi belli düzeye çıkarmasalar, bugünkü duruma ulaşamayacağımızı bilmeliyiz.

Bir köy toplumu olarak YÜNÖREN (CÖGÜ) KÖYÜ'de kendi çapında uygarlık yolunda bu aşamalardan geçmiştir. Uyanık köy halkımız ve özellikle gençlik kesimi rastladığımız değişik kent ve dış ülkelerde köyün geçmşini merak ettiklerini, bir tarihçenin hazırlanmasına destek vereceklerini dile getirmişlerdir. Bu ilgi karşısında kayıtsız kalmak bizi ciddi olarak rahatsız ediyordu. Uzunca bir süre düşünüp, ne gibi verilerden yararlanabileceğimizi araştırmaya başladık. Elimizde köyün önceki kuşaklarından aktarılarak süre gelen sözlü bilgilerin bir hayli çok ve güvenilir olduğunu anladık. Bunlar sürekli köy odalarında; duvar gibi söyleşilerde uzun uzun anlatılıyordu. Sözlü anlatımların en son taşıyıcıları, bu satırların yazarnın da içinde olduğu 1930 sonrası kuşaktır. 1950 sonrası kuşaklar ise bu anlatımları ancak seyrek olarak rastladıkları bizlerden duydukları kadarını bilirler. Çünkü 1950'li ve 1960'lı yıllarda eli iş tutan genç kuşaklar, kentlere ve dış ülkelere çalışmak üzere köyden ayrıldılar. Geçmişi bilmeyen ve ona büyük ilgi gösteren işte daha çok bu kuşaktır.

Yünören köyü halkı geçmişine, köyüne ve hemşerilerine büyük ilgi ve özlem duymaktadır. Bu saptamayı her yerde gördük. Bu ilgi ve bağlılık toplumsal yapısından kaynaklanıyor. Köye ilk yerleşen atalarımız kardeş iki ailedir. Laçin ve Cıbo- Badan olarak adlandırılan bu aileler birlikte hareket etmiş ve köye aynı tarihte yerleşmişlerdir. En azından günümüze kadar 150 sene aynı kaderi paylaşmışlardır. Sırası geldikçe belirtileceği üzere aynı tarihlerde de köyü terketmişlerdir. Bu ayrılık ani olmuş, sosyolojik anlamda bir şok yaratmıştır. Sıla ve hemşehri özleminin en büyük nedeni bu olsa gerek.

Hemen hepsi artık biraz uzakta olsa da ortak bir atadan gelen halkın akraba ve köy özlemleri canlı olarak devam ediyor. Öyle sanıyoruz ki bunun temelinde "Bir gruba ait olma" ve "Belli bir kökene mensup olma " gibi temel psikolojik ihtiyaçlar da yatıyor olabilir.

İşte bu ilgi ve gerçekler bizi harekete geçirdi. Önce köy halkımızın yaşlı kesiminden bazı arkadaşların sözlü anlatımları not edildi. Bunlar arasında görülen farklılıklar gruplar halinde tartışılarak ortak görüş haline getirildi. Uzak-yakın köy büyüklerinin konudan haberdar olması için elde ettiğimiz tespitleri bilgisayarda kitapçık haline getirerek 20 kadar merkeze gönderdik. Hatalı ve eksik buldukları hususların tarafımıza bildirilmesi istendi. O arada az da olsa bazı eksikler bize ulaştırıldı ve düzeltildi.

Bu bilgiler köyün eski Nüfus Kütüğü ile karşılaştırıldı. Farklılıklarda kütük defteri esas alındı. Nüfus Kütüğünün bir sureti incelemenin sonuna eklendi.

Köyün ismi ve tarihçesi için sınırlı sayıda bulunan yazılı kaynaklara başvuruldu. Ancak bu kaynaklardan bazı ipuçları ve çıkarsamalar dışında tatmin

edici bulgulara ulaşılamadı. Bu nedenle incelememiz genel olarak "sözlü tarih" yöntemi ile tamamlandı.

Bu inceleme köyde az yaşamış yada dışarda doğup büyümüş genç kuşaklara yönelik olduğu için köyün coğrafi, sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik yapılar gibi ayrıntılara da bölümler halinde yer verilmiştir. Bu ayrıntılar, halkımızın tarihsel serüveninin bir öyküsü ve bize bıraktıkları kültürel kalıtlardır.

Köyün tarihçesi ilk bölümde ele alınmış buna bağlı olarak bütün ailelerle, bireylere ayrı ayrı kısaca değinen bir bölüm düzenlenmiş ayrıca son tarafa bütün köyün soyağacı çizelgesi eklenmiştir. Tarih bölümü bu son paragrafta belirtilen üç bölümün karşılaştırılarak incelendiğinde daha net anlaşılacaktır.

Çalışmalarımıza sözlü anlatımları ile büyük katkılar sağlayan Diyap Yıldız, Murat Özer, Abbas Bozkurt, Adil Açıl, Rıza Demir, Mehmet Bulut, Halil Şenol, dostlara sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Duvar gibi sohbetlerde gelenek, görenek, giyim-kuşam, yemek çeşitleri gibi yaşamın temel öğelerini şaşılacak derecede eksiksiz ve güzel anlatan büyük annelere de gönül borcumuz var.

Bu incelemenin dizgi ve basımını üstlenen Çizge Matbaası sahipleri Nare-Mustafa Öztürk çifti köyümüzün kızı ve damadı olarak büyük özveri ve destek sağladılar. Bu büyük yardım sayesinde incelememiz kolaylıkla kitap halinde ortaya çıktı. Onlara sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Köyü tanımayan gençlere de bir çift sözümüz var:

Gençler! Dünyanın çeşitli ülkerinde modern bir yaşamın içinde olduğunuzu biliyoruz. Fakat modern kavramında yapaylık var, doğanın verdiği rahatlığı onda bulmak mümkün değil. Doğal yaşam insan doğası ile çok iyi kaynaşır. Köyünüz Yünören dağları, dereleri, suları rengarenk bitki örtüsü hele de orman ile o kadar saf temiz ve güzeldir ki, daha yabancı ve kirli bir nefes bile havasına suyuna karışmamıştır.

Köyünüzü gönülden ırak tutmayın, gün olur aranan bir turizm cenneti olur. Elinizden geldikçe ziyaret edin, tanıyın, geliştirmeye çalışın. İnsanın yurdu ana kucağıdır.

29 Mayıs 2002

Hüseyin ÖZTEN

I.Bölüm

A) SINIRLARI VE COĞRAFİ DURUMU:

a) SINIRLARI:

Doğusu: Avşar Köyü ve arazisi,

Batısı: Doğancıl Tepesi, Goma Ceme Tepesi ve tepelerin güneye doğru olan uzantılarının ufuk çizgisi, Gölağıl Köyü arazisi.

Kuzeyi: Karacaören, Alacahacı, Harami köyleri arazisi, Alacahacı dağ yolu, Pur Hüseyin düzlüğünün orta yeri, Gürlen Baba dağının ufuk çizgisi, Seyit Mustafa mezarının bulunduğu tepenin doğuya doğru Avşar'ın sınırı ile birleştiği nokta.

Güneyi: Gaza Goma Ceme (Cemin Ağılının tepesi)'den başlayıp önce güneye, onu, takiben doğuya yönelen,Gaza Sili Balan (Sili Balan tepesi), Çekem tepesi,Yayla Boze tepesi, Çengelli dağı ufuk çizgisi ve Ören deresini içine alan tepelerin ufuk çizgisini izleyip Avşar sınırıyla birleştiği nokta.

Köyün bu sınırları biraz değişik ifadelerle resmen tespit edilmiş ve köy muhtarlığına bildirilmiştir

B) KÖYUN COĞRAFİ DURUMU:

Köy dört mezradan oluşmuştur.Doğudan batıya merkez Cögü mezrası,"Mezre" mezrası, Halas mezrası, Elmaseki mezrası şeklinde sıralanmıştır.1960'lı yılların başlarında 62 hane olarak nüfus kütüğüne geçmişse de,gerçekte bu sayıdan daha çoktur. Bu incelemenin sonuna eklenmiş olan nüfus kütük defteri suretinde de görüleceği gibi yeni evliliklerle çoğalan ve ayrı haneler oluşturan değişiklikler dikkate alınmamış,önceki hanelerinde gösterilmeye devam edilmiştir.

Bu değişiklikler zamanında kayda geçirilmiş olsaydı ,söz konusu yıllarda hane sayısı 130 olacaktı.Köyün aynı yıllarda kayda geçen nüfusu ise 1100'dür.Kayda geçirilmemiş olanların da bir hayli olduğu biliniyor.

Bilindiği gibi 1960'lı yıllardan itibaren yoğun bir nüfus göçü başlamıştır.10-15 yıl içinde nüfusun hemen hemen yarısı köyden ayrılmıştır.1970'li yılların sonlarında Almanya, Hollanda, Avusturya, Belçika, Fransa gibi Avrupa

ülkelerine işçilerin yerleşmesi ile ikinci bir göç dalgası oldu ki 1980'li yıllarda nüfusun % 80'i köyü terketmişti.

Köyün yukarda belirtilen sınırları içinde kalan yerleşim alanı,merası ve arazisi toplam olarak 20 Kilometre kare olarak tahmin ediliyor.

Özellikle batı ve güney kesimler yüksek ve sarp dağlarla çevrelidir. En yüksek nokta Çengelli dağının zirvesi 2500 m. dir.Bu dağın çevresinde 1500-2000 m.ye ulaşan daha birçok yükseltiler var.1000 m. yükseltilere kadar olan kesimler hemen tümüyle meşe ormanları ile kaplıdır.Daha yükseklerde ise seyrek ardıç ağaçları var.2000 m.den yüksekler ise çıplaktır.Ormanla kaplı olan güney ve batı kesimler otlak olarak kullanılıyor. Aynı zamanda orman ürünleri ile köyün en önemli ekonomik kaynağıdır. Çok çeşitli ot ve çiçekler hem orman aralarını hem daha yükseklerdeki açık alanları rengarenk bir örtü gibi kaplar.Görüntü ve nefis kokuları ile gezenleri mesteder.

Hayvanlar yazın bu meralarda çok iyi semirir.Bunların et ve sütleri her kesimden insanlar tarafından aranır. Yüksek tepelerde bile gürül gürül akan billur gibi su kaynaklarına sık sık rastlanır. Bu sulara yazın sıcak aylarında elinizi sokup on saniye bekletemezsiniz dersek abartmış olmayız.Aynı kesimlerde dere, vadi, plato, koyak, sarp kesitler,sivri tepecikler gibi her türlü coğrafi yer şekillerine adım başı rastlamak mümkündür. Ormanların ve vadilerin çeşitli noktalarında su kaynakları her an karşınıza çıkar.

50 sene öncesine kadar köy halkı bu mera kesimine hayvanları ile yaylaya çıkar.Ağaç ve taştan yapılma ağılların yıkıntıları hala varlığını koruyor.Başlıca yayla yerleri;Örenderesi, Zırrık, İbenin Yaylası, Kase'nin Yaylası, Sili Balan, Köse'nin Yaylası, Zazanın Yaylası adları ile anılır. Günümüzde bu yerler çok güzel piknik alanları olarak doğal güzelliklerini koruyor.

Köyün kuzey kesiminde, her mezranın arasında ve çevresinde kalan ufak tefek düzlükler ise ekim alanlarıdır.Kuzeyin en yüksek tepesi Gürlenbaba 2000 m.ye ulaşan yüksekliği ve beyaz renkli görkemi ile dikkatleri çeker.Tam tepesinde ziyaret vardır. Kalkerli bir yapıda olduğu için ara sıra içten gümleyen sesler çıkarır.Çevre halkı bu gümbürtülerin Çengelli dağı ile aralarında yaptıkları savaşlarda kullandıkları top ve silahlara yorumluyordu.

Genel olarak kuzeyde kalan yükseltiler yıpranmış tepelerdir.Köyün ilk yerleşim döneminde kuzey kesiminin de tümüyle meşe ormanı olduğu ,günümüze kadar ulaşan anlatımlarda belirtiliyor.Ekenek için daha uygun olan bu kesimin ormanları sökülerek, yıllar içinde yok edilmiştir.Bu yüzden de sel ve yağmur suları ile eğimli yerler erozyona uğramış,toprak verimsizleşmiştir.Birçok yerlerde de heyelanlar her yıl bir kesiti alıp götürüyor.

Doğudan batıya sıralanan Cögü, Mezre, Halas mezraları aynı derenin içinde yer alırlar.Elmaseki mezrası ise en batıda aynı adla anılan platonun ortasına kurulmuştur.Elmaseki platosunun sularını kuzeyden Hılhıl deresi, güneyden Goma Ceme deresi toplayıp Halas'ın yakınında birleşirler. Doğuya doğru ilerledikçe Goma Kase deresi , Nala Hecike deresi ,Pur deresi sularında alıp Mezre ve Cögü'nün içinden köyün sınırlarını terk eder.Bu sular sonuçta Fırat nehri ile birleşir. Cögü deresi adı ile anılan bu su yağmur mevsimleri olan ilkbahar ve sonbaharda dağlardan korkutucu ve hırçın bir şekilde iner, önüne gelen büyük taş kitlelerini ve ağaçları sürükleyip götürür, yolları bozar.

Bu dere kar sularından beslendiği için yaz ortalarına kadar bol akarken sonbahara doğru iyice azalır.

Cögü çevresi için bu suyun büyük önemi vardır.Dere boylarında meyve ve sebze bahçeleri, yoncalar, kavak ağaçları ve tahıl tarlaları bu su sayesinde hayat bulur.

C) İKLİM

Bütün doğu bölgelerinde olduğu gibi sert karasal iklimdir.Ekim ortalarında başlayan soğuklar mayıs ortalarına kadar sürer. Sebze, meyve ekim-dikimi ancak mayıs ortalarında başlar. Kasım ayının başlarında önce yükseklere sonra giderek alçaklara doğru ilerleyen kar yağışı her tarafı beyaz bir çarşaf gibi örter.Kış boyunca yüksek dağlarda 4m. ye varan kar kalınlıkları olur.Cögü deresinde de bir m. yi bulur.Sıcaklar –20 derece ile –30 dereceye kadar düşer.

Yazın iki ay kadar ise yakıcı sıcaklar olur.Genel olarak gece-gündüz sıcaklık farkları yüksektir.Yaz mevsiminde 35 dereceye çıkan sıcaklıklar gece 5 dereceye düşer.Yaz mevsiminde yağış çok az görülür.

Kış ve soğukların hüküm sürdüğü dönemin uzun olması halkı iyice daraltır. Çünkü hayvanların kışlık alafı biter.Kavak ağaçlarının kabuklarından ve ince dallarından yem elde etmek zorunda kalırlar.Bu ise eziyetli bir uğraştır.Ayrıca 8-9 ay kadar sobalarda odun yakılır.

Aslında kış turizmi için iyi bir potansiyel vardır.Ancak ulaşım henüz istenen düzeyde olmadığından bu alanda bir girişimde bulunan olmamıştır.Yollar yapılıp, gerekli turistik tesisler kurulup ,tanıtım yapılırsa bu alanda iyi gelişmeler olacaktır.

Gelecek kuşakların içinden hepsi değilse de köyüne sahip çıkanların olacağı beklenir.Belki şimdilik hayal gibi olan bu girişimlerin onlar tarafından gerçekleşeceğini umuyoruz.

II.Bölüm

KÖYÜN ADI VE TARİHÇESİ

Köyün tarihsel süreç içinde bilinen ilk adı CÖGÜ'dür.Bu adın köyün büyük mezrasının doğu kenarında bulunan Cögü ziyaretgahının adından geldiği bilinmektedir.Yazılı bir kayıt bulunmamakla birlikte; anlatımlar ve varsayımlarla rivayetlerin ortak noktalarına dayanarak gerçeğe yakın bir sonuca ulaşmanın mümkün olduğunu düşünüyoruz.

Cögü Baba'nın kimliğine ilişkin yazılı kayıtlar bulunmamaktadır. Hakkındaki bilgiler rivayet ve anlatımlara dayanmaktadır. Rivayet ve anlatımlardan üç tanesi konumuz açısından ele alınmaya değer bulunmuştur. Bunların tarihsel olay ve gelişmelerle ilintileri ve kurguları daha mantıklı ve güven verici olduğu için ele alınmıştır.

Birinci anlatıma göre;

İslamiyet'in yayılma döneminde Arap orduları İstanbul'u almak için Anadolu'dan geçmektedirler.Güzergahlarında bulunan Bizans güçleri ya da çeşitli etnik güçlerle çarpışmak zorunda kaldıkları gibi o dönemin afetleri olan veba ve humma hastalıklarından da çok zayiat vermişlerdir. Anadolu'daki etnik çarpışmalardan biride Cögü ziyaretgahının olduğu alanda olmuş ve Peygamberin kumandanlarından Cögü isimli zatın burada şehit düşmüş olduğu rivayeti var.Ancak şehit kumandanın cenazesi 200m. kadar doğuda ve şimdi Avşar Köyü sınırları içinde olan mezarlığa defnedilmiştir.Daha önce ve sonra aynı mezarlıkta bir hayli başka definler de olmuştur. Ancak Anadolu toprakları 1071 'den başlayarak Müslüman- Türkler tarafından zapt edilmiş ; burada şehit düşen komutan unutulmamış olduğundan kabri yeni baştan yapılmış ve türbe durumuna getirilmiştir.Cögü türbesi yöre halkı tarafından 'Sabe' olarak adlandırılıyor.Bunun 'Sahabe' demek olduğu anlaşılıyor ki ,bu da bu zatın Peygamber zamanında yaşayan ve onu gören bir kimlik taşıdığını gösteriyor. Bu çıkarsamadan bu şahadetin miladi 7.yy'ın ikinci yarısında olduğu sonucuna varılıyor.

İşte bu zatın şehit olduğu yerin adının Cögü olarak kalmış olduğu ve daha sonra hemen yanı başına kurulan köyün de adını bundan aldığı rivayet ediliyor. Bu rivayetler kuşaktan kuşağa aktarılarak bu günlere kadar gelmiştir.

Ancak tekrar edelim ki bunlara ilişkin tarihsel bir kayıt yoktur.Kuşaktan kuşağa aktarılan rivayetlere ve bazı tarihsel çıkarsamalara dayanmaktadır.Bu tür tarihe sözlü tarih deniyor.

Meydan LAROUSSE Ansiklopedisinin konumuzla ilgili bölümünde özet olarak şu kayıtlara yer verilmiştir:

"....İstanbul'un fethi, önce Arapların, sonra da Türklerin, gerçekleşmesine çalıştıkları Kutsal bir ideal idi."

"Halife Osman zamanında Suriye valisi bulunan Muaviye ,Bizans'a karşı İstanbul'u hedef tutan ilk deniz seferini hazırladı.Miladi 655 'te Abdullah İbni Ebi Serh kumandasındaki İslam donanması, İmparator Konstans emrindeki Bizans deniz kuvvetlerini Fenike kıyılarında yapılan 'Direkler Savaşında',(Zatüs Savari) yok etti."

"İstanbul deniz yolunun açılması üzerine Muaviye'nin oğlu Yezid Miladi 668-669'da yanında ashabın ileri gelenleri,oğulları ve Ebu Eyyub El-Ensari (Eyup Sultan) olduğu halde ilk defa karadan İstanbul'a yürüme teşebbüsüne girişti.İstanbul önünde hiç bir başarı kazanamayan İslam ordusu,veba ve hummadan büyük kayıplar verdi;geri dönmek zorunda kaldı.Bu sefer sırasında Ebu Eyyüb El-Ensari öldü; surların yakınında bir yere gömüldü.Mezarı ,İstanbul'un fethi (1453) sırasında Şeyh Akşemseddin tarafından bulunarak üzerine bir türbe ile bir de cami yaptırıldı."

Bu seferden sonra islam ordularının biri 674-680yılları arasında yedi yıl süreyle İstanbul'u kuşatma altında tutan ikinci seferin de başarısızlıkla sonuçlanmış olduğu; üçüncü seferin de halife Velid'in 714'te yaptığı hazırlığı tamamlayan halife Süleyman ibni Abdülmelik tarafından düzenlendiği , 715'te sefere komuta eden Mesleme bin Abdulmelik 'in İstanbul önlerine geldiği ,ancak başarılı olamayarak büyük zayiat verdiği aynı kaynakta belirtilmiştir.Bu seferler düzenlenirken ve kuşatmaların yıllarca sürdüğü süreçlerde Arabistan ve Mısır'dan takviye birliklerinin de destek için geldikleri belirtilmiştir.

Türk halk destanlarının efsanevi kahramanı Seyyid Baddal Gazi'nin bu seferler sırasında İstanbul 'a gelerek Bizans imparatoru ermeni Leon 'a konuk olduğu rivayet edilmiştir.

Ayrıca aynı kaynakta belirtildiğine göre 781 de Abbasi halifesi Harun- ür Reşid 'in emrindeki İslam ordusunun Üsküdar'a kadar sokularak Bizans kralını haraca bağladığı kayıt edilmiştir.

Bu tarihi seferler ve olaylar gösteriyor ki;İstanbul'u feth etme idealini sürekli canlı tutan İslam ve Türk hükümdarları ve halifeleri çeşitli tarihlerde Anadolu'dan İstanbul'a gidip gelmişlerdir.Bu gidiş-gelişler öncü birlikler, temel kuvvetler ve takviye birlikleri şeklinde düzenlenmiştir

İşte Cögü baba denilen zatın bu seferlerden birinin mensubu olma olasılığı güç kazanıyor. En büyük olasılıkta 668-669 yıllarında düzenlenen Ebu Ey-

yub el- ensari'nin de öldüğü seferde yer almı0ş olmasıdır. Çünkü türbesine çevre halkı "sabe" diyor ki bu ismin sahabe den dönüştürülmüş olma olasılığı güçlüdür.Bir kimsenin sahabe olarak adlandırılması için de Peygamberin zamanında yaşamış olması gerektiğini biliyoruz.Ayrıca Cögü isimli zatın 668-669 seferinde diğer Arap orduları gibi veba veya humma hastalığından ölmüş olabileceği de düşünülebilir.

İkinci anlatıma göre;

Köyün ve yöredeki diğer köy halklarının ilk kuşaklarından gönümüze ulaşan anlatım ve rivayetlerinde benzer başka türbe ve ziyaretgahlarla kurulan özdeşleşme rol oynamaktadır. Buna göre Selçuklu hükümdarı Alparslan 1071'de Bizans'ı yenerek Anadolu içlerine kadar yayılmıştır. Anadolu'yu islamlaştırmak, islamdışı unsurları buradan uzaklaştırmak politikası uygulamaya konulmuştur. Politikayı islam bilginleri, veliler, dervişler ve şeyhler uygulayacak. Horasan, Irak, Türkistan ve Buhara'dan bu nitelikleri taşıyanlar Anadolu'ya akın akın gelmişlerdir. Öncelikle köylerde ve önemli merkezlerde görev almışlardır. Bu yerlerde dergahlarını kumuşlar ve önce davet ve ikna yöntemi ile islamlaştırma faaliyetlerine başlamışlar.

Bu şeyh ve velilerden iyi biline birisi de Erzincan ili İliç ilçesine bağlı, şimdiki adı Balkaya olan köyde türbesi bulunan SEYYİD ŞEYH EL KİRZİ'dir. Türbesinin bitişiğine adına bir mescid yapılmış ve köy halkı tarafından özenle korunmuştur. Köy halkının bir bölümü bu zatın soyu olarak köyde oturmaktadırlar. El Kirzi'nin nefis bir soyağacı tablosu, kimliğine ilişkin bir kitapçık da mescitte bulunmaktadır. Ziyaretgah alanı park haline getirilmiş ve çeşitli tesislerle donatılmıştır.

Hakkında yazılmış bulunan kitapçıkta ve serecesinde EL KİRZİ'nin Horasan'dan Kemah'a geldiği, burada bir süre kaldığı, bu süre içinde devlet yetkililerine nesebini kanıtladığı, peygamber soyundan (Ehli Beyt'den) geldiği ve Hz. Hüseyin'in 27'inci torunu olduğu, 850 yılı kapsayan bir serecesi bulunduğu belirtilmiştir. Şeyh'in Kirzi karyesine miladi 1160 yılında devletçe görevlendirilerek gönderildiğini de kitapçıktan öğreniyoruz.

Bu köyden bazı kişiler İstanbul'da rastladıkları Yusuf Topçu ve Diyap Yıldız'a Cögü Baba'nın da, mescidlerinde secerisinin olduğunu anlatmışlar, niçin sahip çıkmadığımızı söylemişler. Köye yaptığımız ziyaretin nedeni olan bu hususu incelemek isterken secereyi haber veren kişilerin vefaat ettiklerini söylediler. Köyün muhtarı ve cana yakın misafir perver halkı bize yardımcı olmak için canla başla her tarafı araştırdısalarda bir bilgi elde mümkün olmadı.

Bu kayıp belgede Cögü Baba'nın da EL KİRZİ Hazretleri gibi Ehli Beyt soyundan olduğu ve El Krzi ile kardeş veya akraba olduğu ve aynı görevle Cögü köyündeki arazide görevlendirilmiş olduğu mütevefa kişiler tarafından ileri sürüldüğü anlatılmıştır.

Bu konuda üçüncü bilgi de halen 80'li yaşlarını sürmekte olan köyümüzün aklı erer büyüklerinden Hüseyin Korkmaz tarafından bir anekdotla anlatılmıştır. "1930'lu yıllarda ilk gençlik çağımda iken Cögü mezrasında Mahmut Demir'in evine gitmiştim. O sırada Karacaören nahiye müdürü de aniden oraya geldi.

Cögü Baba hakkında ev sahibinden bilgi istedi. Ancak Mahmut Demir bu konuda bir bilgisi bulunmadığını, "Sabe"ye bakmakla görevli ailenin Avşar köyünde türbe çevresinde oturduklarını ve şıhlar olarak anıldıklarını böyle bir bilgi varsa onlarda olabileceğini anlattı.

Müdür bu ailenin büyüğü olan Şih Hüseyin'i acele getirtti ve aynı şeyleri ondan istedi. Sert ve kırıcı davranan müdür karşısında Şıh Hüseyin bocalayarak; Cögü Baba'nın 11.inci imam Hasan-ül Askeri'nin Onbirinci torunu olduğunu ve kendilerinin Cögü Baba'nın soyundan olduklarını anlattı. Müdür soyağacı, secere gibi birşeyler istedi. Şıh Hacı Bektaş dergahından onaylı bir belge gösterdi. Belge, Şıh ailesinin Cögü Baba türbesinin hizmet ve korumasını yapmakla görevlendirilğine ilişkin bir icazetname-idi. Müdür,bunun Cögü Baba'yı tanıtan bir belge olmadığını, halkı kandırıp sömürmek için kitabına uydurulmuş belge olduğunu sert ve kırıcı bir uslüpla söyleyip hakaret etti.

O yıllar tekke, zaviye ve türbelerin kapatıldığı ve ziyaretgahların yasaklandığı yıllardı.

Tarihçemizin buraya kadar olan kısmı Cögü Baba'nın kimliğine ilişkindir. Köyün adının da bu zatın adından geldiği kesindir. Ancak Baba'nın bir de SABE sıfatı var ve türbesi de bu adla anılır.

Cögü Baba'nın yazılı kaynaklara dayanan bir seceresi bulunmadığı için kendisi ile ilgili anlatım ve rivayetleri bu araştırmanın içine aldık. Bu rivayetlerin gerçeğe çok uzak olmadığı kanısını taşıyoruz. Anlatım ve rivayetlerin tümü bu zatın ulu bir kişi olduğu ve kutsal görevler yaptığını gösteriyor. Okurlar bu bilgilerden esinlenerek bir hükme varacaklardır.

Bu adın köyün bugünkü sakinlerinin tarihi ile bağlantısı yoktur. Köylülerin ataları 1800'lü yılların başlarında buraya yerleşmişlerdir. Bundan sonraki bölümde bu tarihçe anlatılmaktadır. Bu tarihçe Koçgiri Aşireti tarihine dayandığı için ise ordan başlanacaktır.

KOÇGİRİ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Koçgiri hakkında yazılmış olan az sayıda kaynak var.Bunların en kapsamlısı Baki Öz tarafından kaleme alınan 'Belgelerle Koçgiri Olayı' araştırmasıdır.Bundan başka M. Şerif Fırat- Doğu İlleri ve Varto Tarihi, N.Dersimi'nin –Koçgiri Olayları gibi birkaç eser Koçgiri tarihine kısaca değinmişlerdir. Bunlarla birlikte geçmiş kuşaklardan nakil yolu ile anlatılanlara da dayanarak kısa bir tarihçe ortaya çıkıyor.

Koçgiri aşiretinin başlangıcı Hıdoy Fincangır isimli birine dayanıyor. Bu zat Dersim'in İzolu aşiretine mensuptur.Hayvancılık başlıca geçim kaynağıdır. Yarı göçebe bir yaşam sürmektedir.

Takriben günümüzden 300 yıl kadar önce mera aramak için kendisinden öncekilerin yaptığı gibi sürülerini alıp yola düşüyor. İlk durağı Kuruçay nahiyesine(bucak) bağlı Koçgiri köyü oluyor. Ancak çoğunluğu Dersim'den olmak üzere yüz yıllar içinde başka aşiret mensupları da köye yerleşmişlerdir.

Köyün önceki sakinleri kökenlerinin Horasan'dan Dersim'e gelip yerleştiklerini söylerler. Koçgiri köyünün o tarihlerde bile 700 yıllık bir yerleşim tarihi olduğunu ve ondan önce ise oranın bir Hıristiyan köyü olduğunu söylerler. Önceki aşiretler daha çok Hasanlı aşiretine mensup guruplardır.

1220-1237 yılları arasında hüküm sürmüş olan Selçuklu hükümdarı I.Alaaddin Keykubat için düzenlenen soy kütüklerinde Koçgiri aşireti isminin de yer almış olması bu göçmenlerin ilk kökenlerinin bu aşirete dayandığını da düşündürüyor.(B.Öz)

Hıdoy Fincangır'ın ilk durağı olan Koçgiri köyü yeni gelenlerle daha kalabalıklaşıyor. Bunun bir huzursuzluk yaratacağı doğaldır.

Köy daha sonraları Refahiye ilçesine bağlanıyor ve 1960 yılında bütün ülkede uygulanan köy isimlerini değiştirme uygulamasında Gümüşakar ismi veriliyor. Daha sonra da nahiye(bucak) merkezi yapılıyor.

Hıdoy Fıncangır Koçgiri'ye yedi oğlu ve büyük sürüleriyle geliyor. Çok uzun olmayan bir sürenin sonunda burada aradığı huzuru bulamamış olacak ki yeni yurtlar aramak üzere gene göçüyor. Soy kütüğüne göre Dersim'in Nazimiye ilçesinin Kalman (büyük köy) dan yola çıkan H. Fıncangır üçüncü bir mekan arıyor. Bu ikinci yolculuğunda kısa sürelerle olmak üzere Zara yakınlarında ve Bolucan'da kalıyor. Yeni bir arayışa çıkıyor ve Boğazviran (Boğazören)köyüne konuyor.Burası o zamanlar boştur. Aradığı mekanı bulmuştur. Oğulları İbrahim, Mustafa, Balo, Saro, Perviz, Laçin (Laço) ve İvaski büyümüşlerdir.(B.Öz s.16)

Boğazören'e ilk yerleşme tarihi kesin olmamakla birlikte B.Öz'ün yazdığına göre günümüzden 250 yıl öncesine dayanmaktadır.

Cögü köyünün kökeni ve yerleşme süreci bakımından H.Fıncangır'ın bu serüvenine yakından bağlı olması doğaldır.Fıncangır ailesinin büyüyen oğulları, o zaman boş olan veya yer yer başka azınlıklar elinde bulunan yörelere dağılıp yerleşiyor.

Cögü köylülerinin büyük çoğunluğu işte bu Koçgiri aşiretinin boyları olan İbo'lar, Geryalar, Sefolar, Sarolar,Balolar, Laçinlerden Geriyanlara mensuptur.

Ancak nüfus kayıtlarından ve söylenceye dayanan soy kütüklerinden elde ettiğimiz bilgilere göre Cögü, Mezre , Halas ve Elmaseki'ye ilk yerleşenler köken olarak aynı olmakla birlikte, farklı tarihlerde , ayrı ayrı gruplar halinde gelmişlerdir. Bunların Gerni aşiretinde nasıl ayrıştıkları , niçin ayrı kollar halinde gelip ayrı yerlere yerleştikleri hakkında bir bilgi yoktur.Köye gelenlerin ayrı bölümler halinde soy kütüklerini sonraki bölümlerde sunuyoruz.

Köye gelen ilk atalar Esef, Keleş, İmam kardeşler ve Halas'ta Cibo ile ona yakın olup Cögü'ye yerleşen Badanlar ve gene yakınlığı olan Köse isimli kollardır. Badanlarla Cıboların anne tarafından Laçin'in kızının soyundan olup Esef, Keleş ve İmam'la yakın olduklarıda rivayet ediliyor.

III. Bölüm

KÖYE YERLEŞENLERİN EKONOMİK YAŞAMI

Köye ilk yerleşenlerin Hıdoy Fincangır soyundan gelen göçmenler olduğunu önceki bölümlerde belirtmiştik. Tarihçemiz ağırlıklı olarak "sözlü tarih" denilen ağızdan ağza nakil yoluyla ulaşan bilgilere dayandığından ekonomik durumun da bu yönteme bağlı kalınarak yazıldığını belirtelim.

Baki Öz'ün araştırmasına göre 250 yıl kadar önce Hıdoy Fincangır Boğazören köyüne yerleşiyor.Buna göre 10-15 yıl içinde oğulları veya torunları da Koçgiri adını almış olan bölgeye dağılmışlardır.1700'li yılların son çeyreğinde ilk göçmenler, Boğazören'den çevredeki yerleşim yerlerine açılmaya ve uygun yerler buldukça yerleşmeye başlamışlardır. Bunlardan bir kısmı 1820'li yıllara kadar araştırmayı sürdürmüşlerdir. Çünkü nakil yoluyla anlatılanlardan öğrendiğimize göre, GERNİ aşireti ilk kez Kusura köyünü mesken tutmuş ve oradan yıllar içinde Bandıra, Ortak, Alacahacı, Gilicek, Dipsizgöl, Cemaller ve Cögü köylerine dağılıp yerleşmişlerdir. En uc ve en verimsiz yurtluklar olmasına bakılırsa Cögü-Halas'a gelenler en son ayrılanlar veya başka yurtlukları deneyenler olabileceklerini düşündürüyor. Bu nedenle bunların 1800'lü yıllarda gelmiş olmaları mümkündür.

Doğaldır ki gelen göçerler hayvancılıkla geçinmeyi meslek edinmiş gruplardır.Ekonomi tümüyle bu yaşam biçiminin gerekleri ile sınırlıdır.

O dönemde Anadolu'da çeşitli ırk ve uluslara mensup olan halkların geçimi de göçebe ekonomisinden başka bir şey değildir.

Topraklar ekilecekse hayvanlara yem sağlayan bitkiler ekilmiştir,ağaç dikilecekse aynı amaca uygun olanlar olmalı,yani kavak ağacı,yonca,fiğ,arpa,buğday göçerlerin gözde ürünleri olarak çalışma yaşamının odak noktasına oturmuştur.

Ayrıca dağlarda,kırlarda ot adına ne varsa elle veya orakla biçilip kurutulmuş,yığınlar yapılmış,meşe ağaçlarının filizleri yaprakları ile birlikte kesilip, aynı yöntemle yığın yapılmış ve çekem denilen ağaççıklar kesilip taze hali ile yığınlar yapılmış,koruma altına alınmış ve kış geldiğinde bunlar kızaklarla sürüklenerek insan gücü ile evlere taşınıp hayvanlara yedirilmiş,onların yaz mevsimine sağ olarak çıkması sağlanmıştır.Bütün bu çabalar ağır ve yıpratıcı

olmakta,insanları hırpalamakta idi.

Kış aylarında kara keçiler dağda yapılan ağıllarda barındırılmakta,ormana yakın olan ağıllardan hemen meşe ormanlarının içine salınıp, onların filizleri ile beslenmeleri sağlanırdı,

Köy halkı kış boyunca keşik usulü ile dağdaki bu ağıllarda yatar ve keçileri beslerlerdi.

Mayıs ve kasım ayları arasında ise hayvanlar verimli meralarda semirir, bol süt ve et verirlerdi. Bu ürünler ekmeklik buğday almak için ya parayla satılır, ya da takas edilirdi. Sütten yağ, peynir, çökelik, has çökelik gibi mamuller yapılır, bunlar, uzak il ve ilçelerden bile müşteri çekerdi.Bu ürünlerin bir bölümü de ev halkının kışlık ihtiyacı için ayrılır, bunlar ağaçtan yapılan, "külenk" denilen kaplarda veya hayvan derilerinde saklanırdı.

Bu göçerler,diğer göçer kabilelerle de zaman zaman ilişkiler kurdukları için, yünden çorap, kilim, halı, hatta elbiselik kalın yün dokumalar yapabilir duruma gelmişlerdi. Bunlada ilgili anlatımlar 1930 sonrası kuşağı olan bizlere kadar ulaşmıştır.

Böyle dokuma ve örgü işleri "kadınlara mahsus marifetler"di.Erkeklerin o işlerle uğraşması ayıplanırdı.Bu becerilere sahip kadınlar çevrelerinde çok olumlu izler bırakmışlardır. Bunlar usta olarak komşu köylere ve kendi komşularına davet edilir, becerilerini öğretmeleri sağlanırdı, saygı gösterilir,armağanlar verilir, çeşitli ikramlarda bulunulurdu.

Aynı şekilde o yıllarda erkeklerin marangozluk ve duvarcılık gibi sanatlara önem verdikleri içlerinden iyi ustaların yetiştiği anlatılmıştır. Sağlam taş duvarları, güzel evler yapanlar hala unutulmamıştır.Marangozlar balta,kazma ve diğer bütün ev ve el araçlarının saplarını,ağaç kaşık, kepçe,çanak,tekne,ambar,sandalye,küçük oturmalıklar ve gerektiğinde başka ağaç eşyalar yapmışlardır.Yazın derleyip dağlarda istif ettikleri yem bitkilerini kışın taşıyan "tauk" denilen baş tarafı kavisli şekilde yükseltilmiş kızakları,yazın dört ayağın bir düzenekle birleştirilmesinde oluşan ve öküzler tarafından çekilen bir çeşit kızak,kağnı gibi araç-gereçleri yapabiliyorlardı.

Bunlar Cögü-Halas-Elmaseki adını verdikleri topraklarda yaşamı ilk kuranlardır.1830 yılını ilk yerleşme tarihi olarak alırsak,o tarihlerde köyün sınırları içinde kalan tüm topraklar ormanlıktır.Çoğunlukla meşe,kurmut,daha az miktarda olmak üzere ve daha çok güneyde hayli büyümüş ardıç ağaçları ve seyrek olarak yabani kavak,yabani meyve ağaçları orman örtüsünü oluşturmuştu.

İlk yerleşenler konut alanlarını seçtikten sonra bu ormanlardan kestikleri büyük ardıç ağaçlar ve meşeler; sığır derisinden yapılan kayışlar ve ağaç boyunduruktan meydana gelen düzenekle öküzlere takılıp sürüklenerek,sarp ve çetin dağlardan köylere indirirlerdi.Ardıç ağacı evlerin damına atma ve direk

olarak ya da kapak olarak kullanılmıştır.1930 sonrası kuşak olan bizlerin de oturdukları bu evlerde o zamandan kalma ardıçlar yer yer ve 2000'li yıllarda çok azalmış olarak hala vardı.

İşte bu ahşap malzeme ve düzgün taşlarla yapılan ilk konutlar 100-150 yıl dayanabildi.

Yukarda belirtildiği gibi bütün arazi ormanla kaplı olduğu için ekenekleri yoktu.Kazma ve baltalarını bileyip en düz ve az eğimli yerlerden başlayarak ormanları kesmeye ve kökleri sökmeye giriştiler.Bu sökme işi 150 yıldan fazla sürdü denebilir.1950'li yıllarda bile yer yer sökme işi devam ediyordu.

Ancak gurbet yollarının açıldığı 1960'lı yıllardan sonra bu işe son verildi.O yıllardan sonra sökülecek orman ve sökecek insanda kalmamıştı.Genç ve dinamik iş gücü büyük kentlere ve Avrupa'ya akın etmişti.

Genel hatları ile belirtilen bu ekonomik tablo,tam anlamı ile ilkel bir yaşamın göstergesidir. İlkel ekonomi ve yaşam koşulları insanların doğayla savaşımını ve tahribini dayatıyordu.Bunun dışında başvuracak bir yol yoktu.Hangi çağda ve hangi toplum olsa böyle yapardı.

Zorunlu olarak doğayla girişilen bu savaşın sonuna gelindiğinde,tarlalar verimsizleşti, hayvan yemi sağlamak olanaksızlaştı,ancak o zaman yeni koşulların da doğması ile insanlar çareyi dışarıda aramaya başladı ve göçtü.

1900'lü yılların başlarında da köy halkından bazı kimseler çevre illerde ve büyük kentlerde ekmek kazanmayı denemişlerdi.Ancak ülkede ekonomik faaliyet olarak ilkel bir tarım,ağır inşaat işçiliği,hamallık gibi yıpratıcı işlerden başka çalışma alanı yoktu.Bu ağır işçilikten çok düşük ücret alan insanlar iyi beslenemedikleri için verem,sıtma gibi salgın hastalıkların pençesine düşer ve çoğu genç yaşta yaşamını yitirirdi.

Yukarda belirtilen tablonun sürdüğü yıllarda, Balkan Savaşları,I.Dünya Savaşı,Kurtuluş Savaşı,Koçgiri isyanı gibi tarihsel hengamelerin yaşandığı yıllardı.Bu olaylar nedeni ile devlet güçsüz,ortalık başıbozuklara teslim olmuş,eşkıyalık almış yürümüş durumda idi.

Bu savaşların yarattığı anarşik ortamdan yararlanan fırsatçılar,eşkıya grupları kurmuş ve halkın elinde avucunda ne varsa baskı ve zor kullanarak alıyorlardı.Köyümüzün o zamanki halkı da bu baskı ve soygunlardan çok çekmiş bu acılar kuşaklar boyu anlatılmıştı.

Osmanlı devlet yönetimi o günlerde canının derdine düşmüş,bu düzensizliği seyretmekten başka yapacak bir gücü kalmamıştı.Zaten Kurtuluş Savaşı tarihinde yazılmış olanlardan öğrendiğimiz gibi bir ölüm kalım savaşı yaşanıyordu.

Atatürk Kurtuluş Savaşını utku ile sonuçlandırınca bizim yöremizin insanı rahat bir nefes almıştır.Bir devlete sahip olmanın ve özellikle eşkıyanın zulmünden kurtulmanın mutluluğunu tatmıştır.

Barış ortamının doğması ile çevre halkı daha çok dışarıya açılır oldu.Divriği Demir Madeni İşletmesi ,Sivas-Erzurum demiryolu yapımı, Ergani Bakır Madeni İşletmesi,Sivas Cer Atölyesi, Malatya Bez Fabrikası gibi sanayi kuruluşlarını duyanlar ilk fırsatta oralara gittiler.İnsanların eline para geçince yaşam biçimlerinde bir dönüşüm yaşanmaya başladı. Bu yeni açılım halkın gözünü açtı.Bir işçilik ve memuriyet elde etmek için ne mümkünse yaptılar.

Ailelerin geçim düzeyi ve gelirlerini gösteren resmi kayıtlar ve istatistikler yoktu. Ancak o günkü altı nüfuslu bir ailenin yıllık gelir toplamı şimdiki para değerleri ile bir milyarın çok altında olabilirdi.

Cumhuriyetin adil düzeni,otoritesi,güven vericiliği her kesimden insanın moral gücünü yükseltti,yarınına güvenini sağladı.

1950'li yıllara kadar normal işleyen bir devlet çarkı ortama egemen oldu.

1950-1960 arası yıllarda köyde eli iş tutan herkes dışa açılmaya başladı.Böylece köyün ekonomik yapısı dışardan gelecek gelire bağımlı duruma geldi.

1970-1980 arası yıllarda yörenin bütün köylerinde olduğu gibi.Yünören'de de büyük ölçüde köy boşalması yaşandı.Sahipsiz kalan evler harabeye dönüştü.Köylerin dıştan görünüşü bir enkaz yığınını andırıyordu.2000'li yılların başlarında Yünören köyünde sürekli oturan aile sayısı 11'e düştü.Kaldı ki bu aileler de eli iş tutamaz durumda olan düşkün yaşlılardı.

IV.Bölüm

KÖYÜN SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAMI

Sosyal yaşam ataerkil bir yapının özelliklerini yansıtıyordu.Yani erkek ne derse,nasıl isterse yaşam ona göre biçimleniyordu.

1900'lü yılların başına kadar küçük bir köy niteliği taşıyan,üstelik hepsi birbirine akrabalık ilişkileri ile bağlı olan bir toplumdu.Böyle bir yapıda olan bir toplum olması, onların içe kapanık bir yaşam sürmesini gerektiriyordu.Küçükler ancak büyükleri gibi düşünebilir,çok ileri gidemezler.Ayıp denilen bir kurum vardı ki, herkesi hizaya getirmeye yetiyordu.Hayırlı evlat olmak esastı.

Bir delikanlı veya kız evlenmek istediğini veya birini sevdiğini asla belli edemez,belki içinden geçirebilir.Onların ne zaman ve kiminle evleneceğine büyükleri karar verir.Ancak büyükler onların düşüncesini sormaz,olsa olsa gencin duyacağı bir şekilde ortaya söyler.Çok seyrek bazı örnekler hariç,kimse bunun dışına çıkamazdı.Kapalı bir köy yaşamı egemen olduğu için akraba evlilikleri çok olurdu.Uzak evliliklere çok seyrek rastlanırdı.Bu duruma biraz da miras konusu neden olurdu. Mülkün yabancıya kalmaması çok önemsenirdi.

Evlilik girişimleri her zaman oğlan tarafından başlardı.Bu konuda Cögü köyündeki uygulamaya ilişkin bir örnek ele alacağız:Oğlan babası oğlunu evlendirmeye niyetlenmiştir. Köyün sözü geçen adamlarından bir kaçını alarak kız tarafına gider.Bu sadece bir niyet beyanıdır.Kız tarafının eğilimi olumlu ise tekrar rahatsız edeceklerini belirterek ayrılırlar.

Belli bir süre geçtikten sonra,baba ve sözü geçer heyet bu kez düğürcü olarak gider.İçlerinden birini kız istemeye ve gerekli konuşmaları yapmaya yetkili kılarlar.Bu konuşmaların usturuplu ve incitici olmayan bir biçemle yapılması gerekir.Çünkü kız tarafı çok alıngan bir havaya girer.İkinci ziyaret kız tarafınca önceden haber alınmıştır.Kız isteme görüşmeleri genel olarak akşam saatlerinde yapılır.Konukları haber alan komşular ve özellikle de kız tarafına yakın sayılan komşular durumu haber almışlardır.Bu görüşmelerde hazır bulunurlar.

Genel olarak sözcü seçilen konuk,konuşmaları başlatır,kibar bir dille ne için geldiklerini ima eder.Ev sahibi tarafındakiler ise haberleri yokmuş pozunda görünür,esprili takılmalar bir süre devam eder,sonuçta başımız gözümüz üzerinde yeriniz var gibi iltifatlar sunulur.Konuk sözcü,kız tarafını temiz bir aile olmasından ötürü sevdiklerini,ziyaret nedeninin bu aile ile hısımlık kurmak olduğunu açıklar.Bu noktada esprili takılmalar daha yoğunlaşarak sürer.

Artık iş ciddiyete gelmiştir,konuk "dostumuz A'nın kerimesini,arkadaşımız M'nin mahdumu için münasip görüyoruz,Allah kısmet etmişse sizden hayırlı bir cevap bekliyoruz."der. Kız babasının cevabı beklenir.Kız babası,bir süre böyle bir niyetlerinin olmadığını ,şimdilik kızlarının küçük olduğunu,konukların hoş sefa geldiklerini ancak kısmetlerini başka yerde aramalarını bildirir.Bunun üzerine taraflar babayı sıkıştırmaya başlar.Böyle bir isteği münasip gördüklerini, Allah yazmışsa bu işin olacağını ,dolayısıyla konukları boş göndermemek gerektiğini esprili ve şakalı bir ortamda belirtirler.Bunun üzerine daha önceden planlanmış olan,senaryoya göre kız babası,yakın büyüğü R'nin dururken kendisine söz düşmeyeceğini bu nedenle onu kendisine vekil tayın ettiğini söyleyip keser.Evsahibi vekil işi ağırdan almak zorundadır.Düşünüp taşınacaklarını,şimdilik bir cevap vermesinin mümkün olmadığını.damat ve ailesi tarafı hakkında bilgileri olmadığını ve süre istediğini beyan edip konuşmayı keser.Bu olumlu bir sinyaldir. Çay kahve ikramı ile konuklar geri döner.

Üçüncü gelişte iki taraf son sözlerini söyleyeceklerdir.Konuk vekil toplanan komşu topluluğu önünde Allah'ın emri,Peygamber'in kavli ile A'nın kerimesi Zeynep'i ,M'nin mahdumu Erdal için istemeye geldiklerini,olumlu bir sonuç beklediklerini bildirir.Şimdi söz sırası kız tarafı vekilindedir,dikkatler ona çevrilmiştir.Ne var ki kız vekili gelenek gereğince işi olabildiğince uzatmak ve müşkülpesent bir tavır takınmak zorundadır. Bir yığın espri, sataşma, şakalaşma sonunda kız vekili vakur bir eda içinde kararını açıklar.Düşünüp taşındıklarını,münasip gördüklerini,,bir kız değil mi dostlara kurban verdiklerini açıklar.

Bunun üzerine bir alkış kopar,taraflar ayağa kalkıp birbirlerini kutlayıp öpüşürler.

İki taraf arasında alınacak verilecek konular için görüşmeler başlar.Önce başlık konusu ele alınır.Kız vekili esas kararlaştırılan miktarın çok üstünde bir rakam söyler.Örneğin bu günkü değerlerle beş trilyon başlık ister.Bunu da bir süre esprilerle süsleyerek,yükseltmeye ve indirmeye çalışanlar olur. Bu paradan bağış ve bahşiş isteyenler ısrar ederler.Sonuçta vekil, Hasan ağaya bir trilyon,Ahmet'e beşyüz milyar v.b. bağışlarla kararlaştırılmış olan sayıya iner.Bu miktar bu günkü değerlerle 3-5 milyar civarındadır.

Düğünün ne zaman yapılacağı ,oğlan tarafından kaç davar,kaç kg yağ,bulgur,altın isteneceği kararlaştırılır.Düğünün bütün masrafları gelenek gereği damat tarafına yüklenir.Çok zaman masrafların ve başlık parasının altından kalkılamadığı için kız istemeye cesaret edemeyen gençler ve aileler olmuştur.Düğün tarihinde iki taraf yakınlarına ve çevre köylerdeki tanıdıklarına davetiye yerine birer çay şekeri göndererek davet eder.

Düğün günü gelmiştir.Damat tarafı atlı ve yaya erkeklerden oluşan bir

alayla kız tarafına gider.Kız tarafı başka bir köy ise giden konuklar ,herkes kendi dengine düşecek şekilde dağıtılır. Düğün alayında kadın olarak 2-3 yenge (berbu) bulunur.Yengeler kız tarafındaki komşuların tümü tarafından düğün süresi içinde yemeğe davet edilir. Doğal olarak bu yemek sembolik bir anlam taşır.Yengelerin her biri için yakınlarından bir erkek koruma olur.Böylece yengelere bir zarar gelmesi önlenmiş olur.

Gelin tarafındaki komşulara dağıtılmış olan konuklara zengin sofralar kurulur.Bu konukları parlak bir şekilde ağırlamak bir onur meselesidir.Uygun bir zamana göre ayarlanmış olan düğün yemeğine bütün konuk ve ev sahibi tarafları katılır.Yol boyunca ve sabahlara kadar davul zurnalar çalar,hemen büyük küçük herkes halkalar şeklinde halaylar çeker.

Düğün evinde akşamın geç saatlerinde geline kına yakılır.Hazırlanmış kına yerine,gelini bir çadırın arkasından getirirler.Ancak gelinin kardeşi çadırın kapısını açmaz,bir at,bir tabanca,bir kat elbise ister.Verilmezse gelini asla bırakmayacağını söyler.Yalvar yakar olunur,istekler düşürülür,ya biraz para ya,ya da istekleri sonra karşılanmak üzere razı edilir.Kına tabakları köyün genç kızları tarafından çevrilir.,kına havası türküler eşliğinde kınalar dönerken,gelinin yakınları hıçkırıklara boğulur. Kına el ve ayaklara sürülür,sonuçlandırılır.

Ertesi gün dönüş var.Gelinin atı süslenmiştir,gelin allı- pullu giysilerle donatılmış,başına koni biçimine getirilmiş ve üstü rengarenk ipek örtülerle örtülmüş bir başlık konmuştur. Ata bindirme sırasında da sorunlar var,gene bir bahşiş verilir ve gelin ata bindirilir.Gelinin bindiği atın gemi sağdıç tarafından çekilir.Alay geldiği yoldan dönüşe başlar.Bu sıralarda silah atılmaz,ayrılırken silah atmak gelin tarafına hakaret olarak değerlendirilir,çok zaman kanlı kavgalara neden olur.

Düğün alayı damat evine yaklaşmıştır.Damat sağdıcı ile birlikte,kıran tuvalet siyah bir takım elbise içinde,sırtlara alınmış paltolar,sol ellerinde ağızlarını kapamak için birer mendil, ceplerinde bozuk paralar,birer elma, ,çerez,ağır adımlarla, damın üstünde ön cepheye doğru ilerlemektedirler.Gelin de at üstünde,tam ön cephede kapının önüne getirilmiştir.

Damat cebindeki elmayı sağ eliyle çıkarır,üç kez aşağı doğru atar gibi yapar ama atmadan bir adım geri çekilir,sağdıç ta aynısını yapar.İkinci kezinde damat elmayı gelinin koni başlığının sivrisini hedef alarak atar.İsabet ettirirse büyük coşku ile alkışlanır.Ceplerdeki çerezler,bozuk paralar aşağı doğru yerlere savrulur.Büyük-küçük herkes yerdekilerine hücum eder.Bunlardan bir şey kapmak uğur ve kısmet sayılır.

Gelin özenle attan indirilir,eve girmekte nazlanır,kayın pederden armağan isteğidir bu. Damat tarafı da geline tuzak hazırlamıştır. Eve giriş yoluna süpürge,saksı gibi bir ev eşyası konmuştur.Eğer gelin dikkatli davranmaz ve önceden de uyarılmamışsa bu nesneyi görmeyebilir Bu durumda izansız ve

famkör damgasını yer.Süpürgeyi kaldırıp kenara koyarsa akıllı gelin unvanını kazanır.

Düğün bitmiştir,çağrılı olan topluluk damat tarafına hayırlı olsun dileklerini sunarak dağılır.

Gelin damat tarafına gelir gelmez aynı kıyafetle evin kuytu bir yerinde,çul ve çarşaflardan hazırlanmış bir bölmede gerdek saatine kadar bekletilir. Topluluğun dağılmasından sonra damat ta aynı bölmeye getirilerek ,gelinle birlikte kimseye görünmeksizin gerdek saatine kadar bekler.

Gerdek için ayrı bir oda hazırlanmıştır.Köyün uyku saati sıralarında önce gelin,sonra da damat gerdek odasına sokulur.

Gerdeğin başarılı geçip geçmediği,damat yakınları tarafından merakla beklenir.Başarı damat tarafından,henüz beklemede olan kadınlara, kan damlamış çarşafın verilmesi ile haber verilir.Bunun yegane amacı bekaretin kanıtlanmasıdır.

Bu haber üzerine küçük bir şenlik yapılır,hatta bir iki el silah patlatılır.Böylece köye de bir hava atılmış olur.Ertesi gün gelinle damat odalarından çıkmazlar.Gelin bir hafta kadar kimseyle yüzleşmez.Damatla gelin aylarca ve yıllarca büyüklerinin yanında birlikte bulunmazlar.Normal yerel kıyafeti giyen gelin beş ile yirmi sene arasında büyük erkeklere ve özellikle kayınpedere yüzünü göstermez,Onları gördükçe çenesindeki puşuyu burnunun üstüne kadar çekip,sadece göz çevresi açıkta kalır.Aynı süreler içinde onlarla konuşmaz,işaretlerle anlaşır.Buna gelinlik yapmak deniyor.

Çocuklarını büyüklerinin yanında sevemezler,yanlarına alamazlar.

Bu gelenek 1960'lı yıllara kadar sürdü.Genç kuşakların dışarıya açılması, eğitim-öğretimden geçenlerin çoğalması ile yavaş yavaş aşınmaya başladı ve daha sonra da büsbütün ortadan kalktı.

1960'lı yıllara kadar aileler, kalabalık nüfus sayısı ile dikkatleri çekiyordu.Büyükanne, büyükbaba,oğullar ve eşleri,torunlar ki bazen 20-30'a ulaşıyordu.

Doğum kontrolü bilinmediğinden,her çiftin doğurganlık yeteneğine göre 10-15'e varan sayılarda çocuk sahibi olunuyordu.

Çok evlilik bizim yöremizde yasal olarak yasaklanmadığı halde 1800'lü yıllarda bile çok az görülürdü.Bunun başlıca iki nedeni halk arasında söyleniyordu.Birincisi ekonomik neden,ikincisi kadına duyulan saygı.Toprak az,geçim kaynakları yetersiz olduğundan,ortalama insanlar bir kadınla daha mutlu olacaklarına inanıyorlardı.

Aileler istediği halde çocukları olmazsa,önce bilinen bazı türbelere,ocaklara giderler,adak adarlar,hocalara muska yaptırırlardı.Sonuç alınmazsa suç kadından bilinirdi.Bu suçluluk duygusundan kurtulmak için kadın,kocakarı ilaçları da dahil her türlü tehlikeli tavsiyelere uyar ve bazen ölüme varan so-

nuçlarla karşılaşılırdı.Bütün denemelere karşın çocuk olmazsa,erkeğe ikinci evlilik hakkı doğardı.Bu şekilde üçüncü,dördüncü evliliklere kadar gidilirdi.Hiç kimse kısırlığın nedeninin erkekten de olabileceğini aklına dahi getirmezdi.

1960'lı yıllara kadar böylesi konular için hekimlere gitmek hem olanaksızdı,hem de ayıp sayılırdı.

Her çeşit hastalık için ilk başvurulacak yer Cögübaba idi.Hasta ziyaret yerindeki çeşmenin başına götürülür, eline,yüzüne ,ayaklarına ve ulaşılabilen bütün vücuduna bu sudan sürülür,bir yandan da dualar edilip yalvarılır,şifa dilenirdi.Adak veya kömbe,kuruyemiş gibi yiyecekler hazır bulunanlara dağıtılırdı.Cögübaba'ya yapılan bu ibadet ve itikatlar 2000'li yıllarda da aynen devam ediyor.Yurtiçi ve dışı gurbetlerde yıllarca kalmış,bütün çevre insanları yurda döndüklerinde ilk ziyaret yerlerinden biri Cögübaba olmaktadır.

Anlaşmazlıklar da çoğu zaman Cögübabaya yemin ettirilerek çözülüyordu."Eğer yalanım varsa Cögü beni çarpsın,, "Gördüysem Cögü beni kör etsin" gibi.

Giderek artan bu rağbet karşısında CÖGÜ KÖYÜ KALKINDIRMA VE KÜLTÜR DERNEĞİ, çeşmenin başına ziyaretçilerin ihtiyacına cevap verecek tesisler yaptırdı,Çevresini yeni baştan düzenledi.Mutfak,yemek salonu,adak kesme yeri,tuvalet,musluklu çeşme gibi bölümleri bir kompleks şeklinde ziyaret alanına yerleştirdi.Ziyaretçilerin para yardımı için kasalar konuldu.

Cögü köyü ve çevrede aynı aşiret boyuna mensup köy halkları,bu ziyaretten başka Doğancıl'ın başındaki büyük ardıca,Gürlenbaba tepesine,Çengelli dağındaki birkaç çeşmeye, Halas'taki Toptaş'a,Cögübaba'nın türbesi olan Sabe'ye ve daha bir çok ziyaretlere de saygı gösteriyorlar.Birbirleri ile karşıkarşıya olan Çengelli dağı ile Gürlenbaba dağının zaman zaman savaştıklarına inanılırdı.Bunun nedeni ise Gürlenbaba'dan gümbürtülü seslerin duyulması idi.Bu dağın kalkerli yapısından dolayı çöküntüler olduğu çok geç kabul edilebildi.

Köyün ve o yöredeki köy halklarının Güneşe ve Ay'a da itikatları vardı.Erken kalkıp Güneş'in doğuşunu seyretmek kısmetlerin açılması için iyi kabul edilirdi ve dualar mırıldanırdı. Ay görününce de aynı şekilde dilekler dilenir,dualar okunurdu.Bu inanç nedeni ile Ay'a ilk insanın ayak basmasını kabul etmekte zorluk çektiler.

Yardım istenen inanç kaynaklarının en önemlilerinden biri de Hızır'dı.Hızır her sene ocak ayının son iki veya bir günü ile şubat ayının ilk bir veya iki gününde gelirdi.Üç gün oruç tutulur, son günün Perşembe gününe denk gelmesine göre ayarlama yapılırdı.

Hızır'ın bu üç günlük sürede köye geldiğine ve bereket getirdiğine inanılır,un çuvalları veya ambarların üstü açık bulundurulurdu.Hızır kimin dileğini kabul etmişse onun açık olan ununa insanın açık eli şeklindeki pençesini basardı.O eve artık Hızır bereketi girmiştir.Unlar daha uzun dayanır,kısmetler açılırdı.

Doğum yapan kadınlara Alkarısı gelirdi.O nedenle lohusa kadınla bebeği kırk gün beklenirdi.Alkarısı gelirse anne ve çocuğun ciğerlerini karnından söküp götürür yerdi. Bir kadın veya çocuğun lohusa döneminde ölmesi buna bağlanırdı.Çocuğun kırkı çıkmadan kimseye gösterilmesi ya da bir yere götürülmesi caiz değildi.

Yılın önemli günlerinden biri de Oniki İmam anmaları idi.Günümüzde daha çağdaş usullerle yapılan bu anmalar,köyde çok daha mütevazı biçimde ama içten yapılırdı. 12 gün orucun sonunda aşure yapılır ve bütün köylüler birbirlerine aşureye davet edilirdi. Birgünde beş-on eve aşure yemeye gidildiği olurdu.Köyün çocukları o zamanlar köyde kullanılan ağaç kaşıkları uçkurlarına sıkıştırırlar,büyük bir istekle akşama kadar aşure yerlerdi.

Kurban kesildiği ve aynı şekilde komşulara yedirildiği de olurdu.

Köyün sosyal etkinliklerinden biri de kış aylarında tarikat dedelerinin gelmesi idi .Dedeler iki-üç kişilik gruplar halinde gelirler ve gezi programlarına uyarsa bir ay kalırlardı.

Dedeler beşyüz metre mesafede karşılanırlar,hangi eve konuk olacakları sorulmaz,onların taktirine bırakılırdı.Kaldıkları süre içinde durumu uygun köylüler sıra yaparak dedeleri evine davet eder ve cem ayini yapılır davete katılan halk kömbe ve börek gibi lokmalar getirir,lokma duasına durur,lokmaların yenmesi ile cem ayini sona ererdi.

Bütün bu inanç kaynakları var diye Allah'ın büyüklüğüne bir zarar gelmezdi.O her şeyi yaratan ve her şeyin üstünde idi.Muhammed onun elçisidir,O her şeyi varedendir.

İnanca göre bütün türbe,dergah,ulu ağaçlar,ulu dağlar,ermişler Allah'ın makbul varlıkları idi. Onlar Allah'a normal kullardan daha yakınlardı,o nedenle bir devlet yönetiminde olduğu gibi en yüksek makama gitmeden önce küçük makamlara başvurulması daha uygun olurdu. Onlar birbirlerinden haberdardı. Bu nedenle bu gibi ziyaretlere gitmek Allah'a ulaşmanın yollarından biri idi.

Aşiret boyunun bütün köyleri gibi Yünören (Cögü) köyü de misafire büyük değer verirdi.Çünkü o tanrı misafiri idi, misafirin gittiği evin hir-bereketi olurdu,misafir on kısmetle gelir,birini kendisi yer dokuzunu bırakır giderdi.

Kışlık yiyecekler yazdan hazırlanırken,en yağlı ve değerli yiyecekler misafir için ayrılır, kilitli sandıklarda saklanırdı.O sandık yalnız misafirler için açılırdı.Kavurma, has çökelik, bal, çay, şeker, kahve gibi seçkin yiyecekler bunlardan bazıları idi.

Misafirin ağırlığına göre bir horoz ve davar kesildiği de olurdu .Bu iltifat ve ikramlar hemen hemen karşılıklı olurdu.Çok misafir ağılayanın çevrede

saygınlığı artardı.O nedenle bir misafir dağ başındaki kurtarıcı bir konak gibi değerlendirilirdi.

Bu şekilde kurulan dostluklar ömür boyu sürerdi.Dostlar birbirlerine ara sıra bir elma veya birer çay şekeri göndererek gönül alırlardı.Bu yoldan gönderilen elmayı alan onu yemez,bir başka dostuna gönderirdi.O da yemez dostuna gönderirdi.Böylece bir elma veya şeker bozuluncaya kadar dolaşır dururdu.Bu adet o günün koşullarına göre çok normaldi.Çünkü elma ve şeker o çevrede ender bulunan nesnelerdi.

Köy içinde ve çevrede dostluklar kurmanın başka yolları da vardı.Bunlar kirvelik,müsahiplik ve kan kardeşliği idi..

Kirveliğe çok önem verilirdi.Sünnet yapılacaklara kirve şarttı.O olmadıkça sünnet yapılamazdı.Sünnet zamanı kirve davet edilir,şaşalı bir törenle karşılanır,bütün komşular sünnet evine hoş geldine gelirlerdi. Davet edilen ile davet eden kirveler arasında yüklü armağanlar alınıp verilirdi.Bu nedenle genel olarak herkes kendi dengi ile kirvelik kurardı.

Sünnet,evlenme düğününde olduğu gibi davul-zurnalı,şenlikli,halaylı eğlence şeklinde yapılırdı. Sünnet sahibi çevredeki dost ve akrabalarını davet eder,tüm katılanlara ziyafetler çekilirdi.Komşular da kirveyi sırayla evlerine davet edip ağırlarlar,armağanlar verirlerdi.

Müsahiplik bir bakıma tarikat kardeşliğidir. Hz Muhammed ile Hz Ali'nin müsahipliğinden kaldığı rivayetine dayanır.Çoklukla küçük yaşlarda kurulur,herhangi bir tören yapılmaz.

Müsahipler arasında kutsal bir bağ vardır.Birbirlerine maddi ve manevi destek alıp verirler aralarında gizli saklılık yoktur.Cem ayinlerine katılmak için müsahipli olmak gerekir.

Kan kardeşliği iki erkek,ya da kadın/ kız arasında törensiz kurulur.Kutsal bir yönü vardır.Bu son üç bağlardan biri kurulan aileler arasında evlilik bağı kurulamaz.

Köyün sosyal etkinlik ve yardımlaşmalarının başında ölüm törenleri gelir. Köyde cenaze işlerinde iyi bir işbirliği vardı.Ölüm olaylarında dargınlıklar ortadan kalkar,bütün komşular törene katıldıktan başka,çevre köylerden çok katılım olurdu.Uzaklardan gelenleri beklemek gerektiğinde cenaze serin bir yer evinde muhafaza edilirdi. Cenazeye gelenler öncelikle ölünün baş tarafında örtüye niyazda bulunurlardı.Cenazenin çevresini daha çok kadınlar işgal edip,içlerinden iyi ağıt yakanlar yüksek sesle ölüyü yüceltici ağıtlar söylerlerdi.Bu ağıtlar topluluğa duygusal anlar yaşatırdı.

Cenazeyi kaldırma saati gelince evden ilahiler eşliğinde,açık bir meydana getirilip hazırlanan teneşirin üzerine konur,kazanlarda ısıtılan temiz sularla yıkanırdı.Yıkama sırasında cenaze erkekse, erkeler tarafından çevrilip yıkanır,kadınsa kadınlar tarafından bu görev yapılırdı.Kefinleme işi köy imamının

tarifine göre yapılır,mezara götürülürken yolda düzgün bir yerde cenaze namazı kılınırdı.

Üç gün sonra ölene ait çamaşırlar yıkanır,kuran okutulur,yedi gün sonra haftalık bir kuran okutulur,ölünün ruhu için yemek verilirdi.Kırk gün sonra ise kırkı okunurdu.Eylül ve haziran aylarına denk getirilip mezar kaldırma,yani mezarın yapımı tamamlanır,böylece ölüye ilişkin hizmetler bitmiş olurdu.

EĞİTİM VE KÜLTÜREL DURUMU:

Köye ilk yerleşenler arasında okur-yazarlık konusuna ilişkin bir bulgu yoktur.Mezarlar üzerinde rastlanan Arapça yazılar 1900'lü yıllarda yazılmıştır.

1333 (1917) tarihinde ölen Kase oğlu Mille Süleyman'ın (Molla Süleyman) mezarı ile imamoğullarından Mehmet'in mezarı ve Cögü-Avşar arasında yer alan karışık mezarlarda da aynı tarihlere ait yazılar var. Daha öncesine ait olduğu sanılan silik belirtiler ise sadece Avşar mezarlığında var.Onlarında Ermenilere ait olduğu rivayet ediliyor.

Köyde okur-yazarlığı 1900'lü yılların başlarında Molla Süleyman yaymaya çalışmıştır.Bu zat babası tarafından başka köylerdeki hocalara verilerek yetiştirilmiş.Bilgin bir hoca olarak çevrede ün yapmıştır.O'nun ölümünden sonra ise oğlu Şah İsmail (Şaye) aynı işi yürütmüş ve bu sayede 7-8 kişi okur-yazar olmuştu.

Cumhuriyetin ilanı ve 3 Kasım 1928 de latin harflerinin kabulünden sonra okuma yazma seferberliği başlamış, bu sayede günden güne okur-yazar sayısı artmıştır.1930 lu yıllardan itibaren köyden bazı çocuklar Karacaören ve Boğanak köyü okullarına devam etmişlerdi.1960 yılına kadar bu okullara köyün az sayıda erkek çocukları yaya olarak gidip geldiler.Böylece okur-yazar sayısı çoğaldı.1945 yılına kadar askerdeki oğullarına mektup yazmak, ondan geleni okumak önemli bir sorundu.

Bu uzak okullara giden çocuklar ilk okul sonrası öğrenimlerini devam ettirmek olanaklarını bulamazlardı.İlk kez Cögü'den Hasan Fehmi Korkmaz'ın lise ve üniversitede okuyup mezun olduğu büyük yankı yaptı.Diğer veliler ve çocukların hevesini kabarttı.

Hilmi Yüksel ve kardeşi Ali Rıza gibi İstanbul'da büyümüş olanların yüksek öğrenim yaptıkları haberleri köylülerde mutluluk nedeni oldu.

Onlardan sonra bu satırların yazarı 1949 yılında Yıldızeli-Pamukpınar Köy Enstitüsü'ne gitti. Arkasından birkaç yıl ara ile Haydar Rençber ,Süleyman Durmaz,Ali Hikmet Yılmaz aynı okula girdiler.Bu okullardan sonrada Hüseyin Özten Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirerek ilköğretim müfettişi, A.Hikmet Yılmaz yüksek öğretmen okulunu bitirerek matematik öğretmeni Süleyman Durmaz yüksek öğretmen okulundan sonra 9 Eylül Üniversitesine asistan, sonra İngiltere ve Almanya'da doktora ve tez çalışmalarını yaparak pro-

fesörlüğe yükseldi.Mahmut Durmaz, Mahmut Yıldız aynı yıllarda başka kanallardan mühendis, Mahmut Özten çeşitli olanakları kullanarak Tıp Fakültesini bitirerek doktor oldular.

1960'lı yıllardan itibaren öğrenim alanında çok büyük gelişmeler oldu.Artık sayıları belirtilemeyecek kadar çoğalan yüksek öğrenimliler çeşitli önemli görevlere geçtiler.

Bu çerçevede belirtilecek hususlardan birisi de eğitim –öğretimde kız çocuklarının çok geri planda kalması.Çünkü yol ve maddi koşullar ile yerleşik gelenekler kızların okullara devamına engeldi.Bugün bu fark kalmamış durumdadır.

Köyümüz ve çevremiz insanının en önemli özelliği yeniliklere ,bilimsel ve teknolojik gelişmelere açık olmalarıdır. 1952 yılında ilk kez köye Hüseyin Korkmaz kollu bir gramofon getirdi.Bu olay köyde sevinçle ve fakat şaşkınlıkla karşılandı.İçinde şeytan olabileceği gibi tepkiler çok az taraftar buldu.

1958 ve onu izleyen yıllarda,özellikle 1960 dan sonra köye radyo geldi.İnsanlar bu sihirli kutuya hayran kaldılar.Bunun Allah'ın bir hikmeti olduğuna inananlar oldu.Ancak çok çabuk uyum sağlandı.İnsanlar maddi güçlerini zorlayıp edindiler.Avrupa'dan izine gelenler radyo –teyp getirmeyi hiç ihmal etmediler.Böylece bu sihirli aletler halkın ufkunu açtı.Ülkede ve dünyada olup bitenleri öğrenmek onların önemli merakları haline geldi.

1960' lı yıllarda gaz yağıyla çalışan lüks lambası, traktör, şeker, çay konserve gibi hiç ismi duyulmamış alet ve yiyecekler halk arasında kullanılır oldu.

Su değirmeni yerine motorlu değirmenler halka büyük kolaylık sağladı.

1962 yılında köye ilk okul yapılıp faaliyete geçti.Halk hiç olumsuz tepki göstermeden kız-erkek çocuklarını severek okula gönderdi.

1980' li yılların sonlarında köye elektrik geldi.Bunun sonucu olarak yaşamı kolaylaştıran ev aletlerinin köye girmesi büyük bir devrim niteliği taşıdı.Televizyon, radyo ,aydınlatma ,yayık ,fırın, buzdolabı ,çamaşır makinesi evlerin vazgeçemeyeceği araçlar haline geldi

BESLENME VE YEMEK KÜLTÜRÜ

Bir toplumun gereği gibi beslenmesi ekonomik güce bağlı olduğu kadar pişirme kültürü, besin değerleri, sağlığa uygun hazırlama teknikleri gibi etkenlere de bağlıdır. Yünören köyü toplumu iki akraba aile olarak küyü kurup, yaşama biçim verirken, ilk atalarının kültüründen hiç sapmadılar. İletişim ve ulaşım onların çevreden etkilenmesine olanak vermiyordu. İki yüz yıllık bir süreçte hep atalarından kalma yemekler ve pişirme usullerine bağlı yaşadılar.

Temel besin buğday ekmeği ve süt mamulleri idi. Halk çok zaman üç öğün yavan ekmekle idare ederdi. Kurak geçen yıllarda kıtlık başgösterir ve üretim çok düşerdi. O yıllarda arpa ekmeği önem kazanırdı. Nüfus çoğaldıkça yeni haneler oluşur ve toprak küçük parçalara ayrılırdı. Küçülen bu ekim alanları ailelere yetecek ürün vermiyordu. Özellikle ilkbahar aylarında yoğun ekmek sıkıntısı olurdu. Böyle yıllarda hayvansal besinlerden daha çok yararlanılırdı. Örneğin tereyağından çökelik kızartılarak çocuklara yedilirdi. Bu sayede ölüm tehlikesinden kurtulurlardı.

Beslenmenin ekmek yemekle eşdeğer ve ondan ibaret sayıldığı düşünülürse tahıl kıtlığının ne anlama geldiği daha iyi anlaşılır.

Üretilen buğday ve arpalar çay suyunda yıkanır, harmanlarda serilen yaygıların üzerinde tam sertleşinceye kadar kurutulur, büyük çuvallara doldurulur kağnı arabaları ile bazende eşeklerle 9-10 km uzaklıkta bulunan Boğanak köyü değirmenlerine götürülürdü. Değirmenler su ile çalıştığı için ancak o kesimde kurulabilmişti. Çevrede bulunan bütün köyler de aynı değirmenleri kullanırlardı, bu nedenle sıra veriliyordu. Verilen randevu tarihinde değirmene gidilip öğütülme süresince başında bulunulurdu. Unlar çuvallara doldurulur aynı araçlarla evlere getirilirdi. Değirmen yolunun uzun ve engebeli olması yüzünden bu yolculuk özellikle kağnılar için çok çetin geçerdi. Unluğunu evine ulaştırıp tahtadan ambarlara dolduran bir aile rahat bir nefes alır ve bir yıl daha güvenceye kavuştuğu için mutlu olurdu.

Hamur teknelerinde uzun bir yoğurma ile yapılan hamur, ekşime kıvamına gelince, buna ait tahta üzerinde lavaş olarak açılır ve ocakta kurulmuş olan sacda pişirilirdi. Seyrek olarak fırın ve tandırda yapıldığı da olurdu. Ekmekler Yünören ve çevre köylerde kadınlar tarafından pişilirdi. Ekmeği gereği gibi ince açmak ve tam kıvamında pişirmek kadınların önemli marifetlerin başında gelirdi ve övgü konusu olurdu.

Soğuyan ekmekler ağaçtan yapılan ekmek teknesine yerleştirilerek muhafaza edilirdi. 5-10 gün kadar tazeliğini koruyan ekmekler bittikçe yeniden yapılırdı.

Temel besinlerden biri de süt ve mamulleri idi. Sütler, koyun, keçi ve ineklerden elle sağılır, tül süzgeçten geçirilir, kazanlarda kaynatılır cam ağacından yapılma külenk (külek)lere bu sıcaklığı ile boşaltılır. Elin küçük parmağı ile yoklanarak mayalanma kıvamına geldiği tespit edilir. Yoğurt özemesinden elde edilen maya küleğin bir kenarında sütün içine boşaltılırdı. Ertesi sabaha yoğurt ve üstünde kaymak tutmuştur. Kaymak kaşıkla sıyrılarak has çökelik yapmak üzere keçi derisinden yapılan torbalara boşaltılır. Yoğurt yine çam ağacından yapılma yayıklara boşaltılarak sabah serinliğinde sehpaya asılır ve bir saat kadar yayılır. Ara sıra içine sıcak veya soğuk su ekleyerek ısı durumu ayarlanır. Artık yağ ve ayran ayrışmıştır. Gene küleklere yerleştirilen bez süzgeçten geçirilir. Yağı alınarak hazırlanmış küleğe tuzlanıp basılır süt fazla ise yayma işi daha bir çok kez tekrarlanır.

Günlük ihtiyaç kadarı ayrılan ayranın geri kalan büyük bölümü kazanlar-

da kaynatılarak ham çökelik yapılır. Bu yağsız çökelik keçi derilerine basılarak ve tuzlanarak muhafaza edilir kış aylarında yenir fazlası da satılırdı.

Yayıktan çıkan ayran bez süzekten geçirilince yağı torba şeklinde olan süzekte kalır. Bu yağ bir kez daha temiz su ile yıkanır ve küleklere tuzlanarak basılır. 1960'lı yıllara kadar çok iyi para eden yağ daha çok Divriği'ye götürülüp satılırdı. Para ihtiyacını sağlayan en iyi ürün olduğu için evlerde kısıtlı tüketilirdi.

Daha çok çocuklara ve bazen de büyüklere yağdürmeci yapılır ve iyi doygunluk sağlardı. Has çökelik süt ürünleri arasında en değerlisi idi. Bu da yüksek fiyatlarla satılır ve iyi bir gelir kaynağı olduğu için evlerde az tüketilirdi.

Orta halli bir ailede en çok ham çökelik ekmeğe katık olarak kullanılırdı. Terbiye edilmiş keçi ve koyun postlarında saklanan çökelik bir yıl bozulmadan kalırdı.

Ham çökelikten keş de yapılırdı: Çökelik önce sulandırılıp yoğrularak hamur kıvamına getirilir. Sonra iki elin ayası arasında topak biçimi verilir, güneşte kurutulur, taş gibi sertleşmiş olan bu topaklar bez torbaya doldurulup nemsiz bir bölmeye asılırdı. Kışın keş teknesinde ılık suda ovularak ayran kıvamına getirilir ve ayran olarak tüketilirdi.

Buraya kadar anlatılan besin maddeleri temel niteliğinde idi. Bir aile bunlara sahipse artık başka bir şey olmasa da olurdu. Bunların dışındaki besin maddeleri ise ancak yardımcı olarak kullanılırdı.

Belli başlı yemeklerden biri zaman zaman buğday ununda yapılan iki çeşit kömbe idi. Kömbelerden biri katmer olarak adlandırılır ve börek gibi kat kat lavaşlardan yapılırdı. Katların arasına tereyağı sürülür, oldukça lezzetli bir börek olurdu.

Diğer kömbe çeşiti ise yağsız ve sert kömbe idi. Ekmek yerine kullanılabilen bu kömbe daha çok SİR denilen bir yemek için yapılırdı. Kömbe tikeler halinde doğranıp bir sinide istif edilip koni şekline getirilir. Koninin tepesinden ayran dökülerek sininin dip kısmında belli bir seviyeye kadar çıkması sağlanır. Sonra tavada yakılmış tereyağı bütün koninin üzerinde gezdirilerek yağlanır. Doğal olarak yağın önemli kısmı süzülüp dipteki ayrana karışırdı. Baş ve işaret parmakları ile tutulan tikeler dipteki ayranlı yağa bandırılarak yenirdi.

Bunun daha büyüğü zervet(zerafet) olarak adlandırılırdı. Ziyafetlerde ve kalabalık ailelerde yapılılırdı. Bir oto lastiği büyüklüğünde yapılan zervet sofraya yatırılır, çember gibi olan yüzey kesilerek çıkartılır, zervet doğal sini gibi bir biçim alırdı. Çemberin iç alanındaki daire yüzeyden çıkarılan kısım tekrar küçük tikeler haline getirilip aynı yüzeyde istif edilir ve öteki sir gibi ayran ve yağ dökülerek yenirdi.

Her iki kömbe ocakta (şömine) alt tarafı taş ve üstü de sac olan bir düzenek arasında pişirilir. Kızgın yassı taşlarla, sacın üstüne serilen odun közleri arasında pişmek ayrı bir tat kazandırırdı.

Hemen hemen bütün evlerin tavukları olduğu için yumurta tüketimi de vardı. Yumurtalardan daha çok tereyağında pişen kaygana yapılır ve çok sevilirdi. Bazen kaynamış yumurtalar lavaş ekmekleri arasına doğranıp dürmeç de yapılırdı.

Sulu yemek olarak en çok ayran ve yarma (döğme) den yapılan ayran çorbası tüketilirdi. Bunun dışında patates ve fasülye yemekleri de yapılır ancak bu yemeklerde eğer bir rastlantı ile ellerine geçmemişse et kullanılamazdı. İlkbahar aylarında dağda ve tarla kenarlarında yetişen otlardan da pancar denilen yemek yapılırdı. Pancar yemeğinin yapıldığı başlıca otlar: sılmastık madımak, gülhırçık, kuzukulağı, ve kırmızı pancarın yaprakları idi.

Ekonomik durumu iyi olanlar etlik denilen bir hayvan kesip kavurma yaparlardı. Koyun, keçi ve sığırdan yapılan kavurma ağaç küleklerde muhafaza edilir ve kışın yenirdi. Daha çok konuklar için bekletilen kavurma ev halkına çok seyrek olarak verilirdi.

Bunların dışında et tüketimi yok denecek kadar azdı. Ara sıra çoğunlukla da misafir için bir horoz, tavuk kesildiği olurdu. Bu etler, kaynatılır, sonra tereyağında hafifçe kızartılır, yanına bulgur pilavı ile sofraya getirilirdi. Misafirin sofrası masa üstünde kurulurdu. Ancak aileler sofralarını yere yayılan bir yaygı üstüne kurardı. Bunun etrafına çember düzeninde oturulur herkes ağaç kaşıklarla ve aynı kabda bulunan yemekleri yerlerdi. Sir zervet veya parça et şeklinde yemekleri ise elleri ile yerlerdi.

Önemli konuklara içkili sofralar kurulurdu. Masanın üstüne yemekler, turşu, soğan, patates salatası gibi mezeler konur çevre köylerin bazılarında yapılan ve anasonsuz kaçak rakı denilen içki ile birlikte saatlerce söyleşir yenirdi.

Köyde meyve olarak erik yetişirdi. Ancak 1960'lı yıllardan sonra elma, armut bahçeleri kuruldu ve tonlarca ürün alınmaya başlandı.

Yabani kuşburnu, karamuk gibi dağ meyveleri güneşte kurutulup, kışın şekersiz hoşafı yapılarak tüketilirdi.

Bu arada Yünören ve çevrenin diğer köylerinde dikkatleri çeken bir çarpıklığa da değinmek gerekiyor. Zaten besin çeşit ve miktarı bakımından çok zayıf olan beslenme rejimi her zaman erkeklerin lehine, kadın ve çocukların ise aleyhine uygulanırdı. Hazırlanan yemekler öncelikle erkeklere doyasıya verilir. Ancak kalanı çocuklar ve ondan kalanı da kadınlara olurdu. Bu çarpık ve ters durum daha çok et, yağ , has çökelik ve meyvelerde belirgin hale gelirdi.

1960'lı yıllara kadar köye domates, portakal, muz, çilek, kiraz vb. meyveler ve tropikal sebze ve meyveler girmedi.

KILIK KIYAFETLER:

1950'li yıllara kadar erkekler, bacak kısmı dar bir boru gibi, kıç kısmı büzgülü ve arkaya doğru torba, bel kısmı uçkurlu,. zıpka denen pantolon giyer-

lerdi.Üst tarafa da kısa bedenli ve kollu salta denilen montu andıran bir giysi yapılırdı.Bu giysiler koyunların siyah yünlerinin eğirmenlerde (teşi) eğrilerek ince iplik haline getirilip, Karacaören'deki tezgahlarda dokunulan ve şal denilen kaba bir kumaştan yapılırdı.Çoraplar daha kalın eğrilmiş yünlerden çeşitli motifler kullanılarak kadınlar tarafından iğle örülürdü. Sadece iç çamaşırlar bezdendi. Gömlekler yakasız bir biçimde, Eğin dokumasından yapılırdı.

25 Kasım 1925 tarihinde yapılan şapka devrimine kadar erkekler kırmızı renk ve tepesinde püskülü olan bir fes giyerlerdi.Adı geçen devrimle bu başlık terkedilmiştir.

Ayakkabı olarak sığır derisinden yapılan ve kenarları delinerek büzgülenen, iplerle ayağa sıkıca bağlanan çarık giyilirdi.

1950'li yıllarda kara lastikten yapılan ayakkabılar çarığın yerini aldı.1970'li yıllarda, plastik , (naylon) lastiğin yerine geçti.

Her konuda olduğu gibi 1960'lı yıllardan itibaren kılık kıyafetler uygar bir biçim aldı.

Kadınlar 1950'li yılara dek üç etekli ve üst bölümü ile bitişik "entari-teri) denilen bir giysi giyerlerdi.Buna üç peş de denirdi. Pantolon yerine de çeşitli renklerden motifleri olan bir don (derpe) giyilirdi.Bu derpe geniş ve büzgülü,aynı zamanda karın bölgesinin altından bağlanacak gibi kısa olurdu.Üç eteğin altından giyilen beyaz iç gömleğin etekleri, iki yandan derpenin üstüne doğru sarkar ve üçeteğin arasından görünürdü.Üç etek kutnu denilen ipekli ve kırmızı-sarı dalgalı bir görünüşü olan bir kumaştan,derpeler birkaç renkli ve motifleri canlı divitinden olurdu.Düz desenden de salta denilen üstlük giyilirdi.

Kadınların başı,basık ve tepe kısmına bir çember yerleştirilmiş kırmızı renkli bir fes,ve kenarları parıldayan pullarla süslenmiş iki poşudan oluşan bir düzenekle bağlanırdı.Fes tepeye konur,poşunun biri köşegeninden ikiye katlanır, üçgenleşir, sivri tarafı arkaya sarkacak biçimde fesin üstüne yerleştirilir, yanlarda kalan diğer uçlar çene altından çaprazlamasına yukarıya kaldırılarak tepede bağlanır, ikinci poşu 20 cm eni olan şerit haline getirilerek katlanır ve ortası alna gelecek biçimde fesin çevresine iki kez dolandırarak bağlanır.Altın ve gümüş takılar fesin ön kısmına bir dizi biçiminde bağlanırdı.Bu kıyafet şimdi müzelerde muhafaza ediliyor. Çok zaman da ulusal bayramlarda kız öğrencilere tören kıyafeti olarak giydiriliyor.

ULAŞIM VE İLETİŞİM DURUMU:

Yünören (Cögü) önce Zara ilçesine bağlı iken, 1948'de İmranlı'nın ilçe olması ile oraya bağlandı. Her iki ilçenin de uc köyü,yani sınırdadır.Coğrafi yer şekillerinin de etkisi ile ulaşım uzun yıllar son derece zordu.

1970'li yıllara kadar motorlu araçlar yoktu.İlçe merkezlerine yaya ve en

çok at sırtında gidip gelinirdi. 1940'lı yıllara kadar 120 km uzaklıkta olan Sivas il merkezine de yaya veya atla yolculuk yapılmıştı. Bu yolculuk tam iki gün iki gece sürerdi.Ulaşım için gözde araç at idi.Bu nedenle hali vakti iyi olanlar iyi atlar besler ve bu yolları daha kolay katederlerdi.

Sivas ve Zara'ya gidildiği yıllarda yolculuk çok riskli idi.Çünkü sık sık eşkıya ve soyguncularla karşılaşma olasılığı vardı. O dönemin büyükleri bu yollarda uğradıkları saldırı ve soygun anılarını bizim kuşağa bol esprilerle süsleyip anlatmışlardır.Ne var ki onlar bu serüvenli yolculukları tevekkül içinde ve hoşgörü ile karşılar doğal bulurlar,yakınmazlardı.Çünkü onlardan önceki kuşağın daha beterini çektiğini biliyorlardı.

Zara'nın ilçemiz olduğu dönemde 1939-1945 yılları arasında,İkinci Dünya Savaşı sürüyordu.Devlet üretilen ürünlerden %10 "aşar" denilen bir vergi alıyordu.Çünkü çağı gelmiş bütün gençler askere alındığı gibi,askerliği önce bitirmiş olan gençlerin de ikinci kez silah altına almak zorunda kalınmıştı.Tehdit altında olan Türkiye çok kalabalık bir ordu beslemek zorunda bulunuyordu.Onların yiyecek işini garanti altına almak için önlem alınıyordu.

Bizim köylüler, arpa ve buğdayın %10'unu güz aylarında kağnılara yükleyip gruplar halinde Toprak Mahsulleri Ofisine teslim etmek üzere gidiş-geliş dört gün süren ilçeye giderlerdi. Ayrıca bu yıllarda büyükbaş hayvan başına 50 kuruş,küçükbaş hayvan başına da 25 kuruş olmak üzere hayvan vergisi alınıyordu.

Türkiye'nin 1927'deki nüfusu 13.648.270,1935'teki nüfusu 16.158.018, 1940'taki nüfusu 17.820.950, 1945'teki nüfusu 18.790.174 idi. Devlet nüfusu hızla artırma politikası güdüyordu.Bu nedenle çocuk sayısı beşten az olan babalardan yıllık altı lira yol vergisi adı ile bir vergi alıyordu.Çocuk sayısı beş olunca bu vergiden muaf olunuyordu.

Belirtilen son iki para vergisini tahsildarlar köylere gelip topluyorlardı.

Günümüzdeki değerlerle çok küçük görünen bu paraları insanlar vermekte çok sıkıntı çekiyorlardı.O nedenle hayvan sayımı sırasında,hayvanlarını sayım dışında tutmak için gizleyenler olurdu.

Bir karşılaştırma yapılabilmesi için belirtelim ki, o yıllarda bir işçinin günlük ücreti,25,ustanın 30 kuruştu.

1948'oe İmranlı ilçe yapılınca,35 km'lik mesafeye inen ilçe yolculuğu için köylüler bayram yaptı.

1940'lı yıllara kadar İstanbul gibi uzak kentlere gidenler.,Suşehri-Şebinkarahisar-Giresun hattından denize ulaşır ve vapura binerlerdi.

1960'lı yıllara kadar köy halkı,ülkede ve dünyada olup bitenlerden tamamen habersizdi.Buna ihtiyaç ta duymazlardı. Bu konularda bir konuşma veya haber duyulsa bile bunu anlayamazlardı.Çünkü yurt neresi, dünya nere-

si, dost kim, düşman kim, bizi ne derecede ilgilendirir bilincine sahip değillerdi.Eğitimsizlik ve cehalet insanları karanlığa gömmüştü.

Cumhuriyet döneminde köylere, nahiye müdürleri,jandarmalar,ziraat memurları vb sıkça gelerek halkı uyandırmaya çalışırlardı. Halk bu görevlileri beğeni ile izler, öğrendiklerini biraz abartılı olarak başkalarına nakletmekten zevk duyarlardı.

Yazılı ya da sesli yayın organları ancak 1960'tan sonra köylere girdi.Uzaktaki yakınlara ve askerdeki oğullara ancak mektupla ulaşılırdı.Bir mektubun gidip cevabının dönmesi iki ay sürerdi. Anne-babaların uzaktaki çocukları için gözleri yollarda kalırdı.

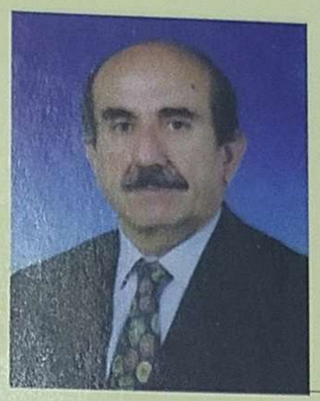

HÜSEYİN ÖZTEN

1933 Yünören köyü doğumlu. ilköğrenimini Karacaören İlkokulunda tamamladıktan sonra Yıldızeli Pamukpınar Köy Enstitüsü'ne girdi. 1956'da öğretmen oldu. Diyarbakır ve Sivas'ın köylerinde öğretmenlik yaptı. 1966 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümünü bitirdi. Aynı yıl Tokat İlköğretim müfettişliğine atandı. 1985 yılında emekli oldu. Halen İstanbul'da oturmaktadır.